

**НОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ:
ІНТЕГРОВАНИЙ КУРС ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА
ЗАРУБІЖНОЇ)**

Таміла Яценко, доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Ірина Тригуб, кандидат педагогічних наук, «учитель-методист», заступник директора ОНЗ «Щасливський навчально-виховний комплекс «ліцей – загальноосвітня школа I-III ступенів – дитячий садок» Пристоличної сільської ради Київської області.

Однією із новацій Нової української школи є розроблення змісту шкільної літературної освіти на засадах інтегрованого підходу. Міждисциплінарна інтеграція полягає у взаємозв'язку змісту, методів і форм роботи. Науковці визначають переваги інтегрованого навчання для учнів як «більш чітке розуміння мети кожного предмету в різних контекстах; більш глибоке розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору; краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом; удосконалення навичок системного мислення» [2, с. 13]. Створення єдиного для шкільного курсу літератури тематичного простору дозволяє уникнути дублювання інформації у змісті різних навчальних предметів мовно-літературної галузі.

«Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)» для 5–6 класів – це новий навчальний предмет у закладах загальної середньої освіти, упровадження якого зумовлено соціальними викликами, сучасними освітніми завданнями та унормовано новим Державним стандартом базової середньої освіти (2020) [1].

Оновлення змісту шкільної літературної освіти передбачає підготовку інноваційного навчального забезпечення. Так, в Інституті педагогіки НАПН України підготовлено *модельну навчальну програму «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)» для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти*, якій надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОН України № 795 від 12 липня 2021 року) [4].

Програму створено з урахуванням мультидисциплінарного підходу до організації інтегрованого навчання. Інтеграція літературного курсу реалізується на основі спорідненості змісту основних тем шкільних курсів української та зарубіжної літератури для 5–6 класів (*тематична інтеграція*). Окрім того, програма ґрунтується на засадах інтеграції, доцільної для адаптаційного циклу шкільної літературної освіти: *методичної* (спільні методи і прийоми навчання української та зарубіжної літератури) та *діяльнісної* (спільні види навчальної діяльності у процесі вивчення української та зарубіжної літератури). Водночас акцентується на необхідності звернення до специфічних методів і прийомів вивчення творів зарубіжної літератури, зокрема таких, як робота з текстом перекладу та оригіналу, порівняння варіантів перекладу художнього твору тощо.

Модельну навчальну програму побудовано за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах кожного тематичного розділу.

У програмі добір художніх творів для текстуального вивчення та позакласного читання зроблено з урахуванням їх художньої вартісності й читацьких інтересів сучасних учнів-підлітків. Зокрема, рекомендовано для текстуального вивчення твори сучасних українських письменників, як-от В. Шевчука «Чотири сестри», В. Нестайка «Чарівні окуляри», З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», Г. Кирпи «Мова моя», «Мій тато став зіркою», Т. Майданович «Країна Українія», М. Морозенко «Вірність Хатіко», О. Сайко «Гаманець», І. Калинця «Вертеп маленького хлопчика», Б. Матіяш «Єва і білосніжна квітка лілії», О. Гавроша «Різдвяна історія ослика

Хвостика» та ін. У змісті програми також передбачено твори сучасних зарубіжних письменників, зокрема Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика», П. Маара «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу», Т. Флетчера «Різдвозавр та Зимова Відьма», М. МакДоналдс «Джуді Муді та Ненудне літо» та ін.

Програма включає твори про пригоди, фантастичні події, твори жанру фентезі. Запропоновано також твори різдвяно-новорічної тематики (розділ «Різдвяні дива»), а також рекомендовано ознайомитися за вибором учителя чи учнів із літературними новинками (розділ «Найцікавіше з літературних новинок»).

Програма забезпечує етапну наступність і безперервність вивчення понять теорії літератури в процесі роботи з художнім текстом.

Відповідно до нової модельної навчальної програми авторським колективом із Інституту педагогіки НАПН України підготовлено підручник «Література (українська та зарубіжна)» для 5 класу (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 140 від 8 лютого 2022 р.), що успішно пройшов апробацію в пілотних класах НУШ [3].

В основу концепції підручника покладено ідеї особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, а також читацькоцентричний і текстоцентричний принципи. Зважаючи на самодостатність літературних творів, автори навчальної книги намагалися максимально сконцентрувати увагу юних читачів на художніх текстах. Відтак на відміну від традиційної структури навчальної книги, у підручнику «Література (українська та зарубіжна)» вивчення кожної теми розпочинається саме з художніх творів, що подані в повному обсязі або ж скорочено. Водночас у QR-кодах указано покликання на інтернет-джерела, що містять повні тексти.

Розуміючи важливість цілісного сприйняття художнього твору, автори підручника зважали на дослідження психологів та спостереження вчителів-словесників щодо важливості врахування наявності в сучасних учнів кліпового мислення, що характерно для цифрового суспільства. З огляду на

це художні тексти в підручнику розбиті плашками рубрики *«Поміркуй!»*, що містять запитання і завдання на перевірку розуміння учнями прочитаних епізодів твору. Зокрема зосереджується увага на важливих подіях, учинках героїв, описах природи, інтер'єру, зовнішності та характеру персонажів, використанні художніх засобів та їх значенні, що є важливим для глибокого розуміння твору. Окрім того, запитання рубрики спонукають школярів до передбачення подальшого перебігу подій художнього твору, що сприяє розвитку їхньої творчої уяви та логічного мислення. Зауважимо, що рубрику свідомо розміщено на полях художнього тексту, а не після його окремих частин. Учні, котрі захоплюються читанням та зосереджені на перебігу подій у творі, можуть у процесі його цілісного прочитання не акцентувати свою увагу на запитаннях і завданнях рубрики *«Поміркуй!»*, а повернутися до роботи над текстом художнього твору після його повного прочитання.

Орієнтиром для пізнання високохудожнього світу творів української та зарубіжної літератури на шляху формування компетентного учня-читача є рубрики, у змістовому наповненні яких закладено читацькоцентричний принцип опрацювання навчального тексту. Так, у рубриці *«Твій читацький путівник»*, що подається до кожного передбаченого програмами розділу, у доступному для п'ятикласників викладі конкретизовано обсяг тих предметних знань та читацьких умінь, які вони повинні здобути та якими мають оволодіти у процесі опрацювання конкретної навчальної теми. Наприклад, мотивуючи учнів на самостійне ознайомлення із матеріалом розділу *«Народні та літературні казки»*, зазначається, що їхній читацький досвід збагатиться запропонованими для текстуального вивчення казками. Також наголошується, що опрацьовуючи навчальний матеріал підручника, учні зможуть дізнатися про різні види казок, навчитися визначати особливості їх побудови, виявляти елементи реального та фантастичного, а також визначати проблемами, порушені в творах.

У підручнику початок вивчення кожної нової теми забезпечує актуалізацію здобутих знань і вмінь учнів, що є підґрунтям для набуття

нового читацького досвіду і нових читацьких умінь. Так, рубрика *«Ти вже знаєш»* актуалізує знання школярів, здобуті ними в початковій школі, а також мотивує необхідність їх поглиблення в процесі опрацювання нової навчальної теми. Ця рубрика передує кожному художньому твору, а також її передбачено перед іншим матеріалом підручника, де її доречність є необхідною. Окрім того, важливість рубрики *«Ти вже знаєш»* зумовлено її психологічним підтекстом, оскільки актуалізація знань і сформованих умінь школярів позитивно налаштовує їх на подальшу роботу з текстом, додає впевненості у власних знаннях. Так, на пропедевтичному етапі уроку, присвяченому вивченню народних загадок, у зверненні до п'ятикласників зазначається: *«Ти вже знаєш різні загадки. А ще більше, мабуть, тобі подобається відгадувати ці короткі влучні головоломки, що ввібрали в себе творчу фантазію народу. Тож на часі дізнатися нові відомості про цей короткий жанр фольклору та перевірити свою логіку, винахідливість, дотепність»* [3, с. 15]. Мотивуючи учнів до вивчення народних казок, їм нагадується, що казка є одним із жанрів фольклору. Актуалізуючи знання учнів іноземної мови, наголошується, що в англійській мові слово «казка» пишеться *folktale*, що вказує на спорідненість зі словом «фольклор». П'ятикласникам необхідно пригадати народні казки, які вони прочитали в початковій школі та розповісти про улюблену народну казку. Також акцентується на тому, що знайомство з казками різних народів світу дозволить учням переконатися, що кожен народ вирізняється своїми неповторними казками, та водночас спільними для всіх є ідеали добра, правди та справедливості. До того ж наприкінці рубрики *«Ти вже знаєш»* завжди акцентується на необхідності прочитання конкретного художнього твору.

На актуалізацію сформованих читацьких умінь учнів та спонукання до подальшої читацької діяльності орієнтує змістове наповнення рубрики *«Ти вже вмієш»*. Наприклад: *«Ти вже вмієш самостійно складати власні загадки, тобто порівнювати предмет, явище з іншим, схожим за істотною ознакою,*

включити цю ознаку в загадку так, щоб не відразу можна було здогадатися, про що йдеться; висловити загадку стисло й чітко. Дотримуючись цих настанов, спробуй скласти відеозагадки» [3, с. 16]. Під час опрацювання німецької народної казки «Пані Метелиця», відомої читачам завдяки братам В. і Я. Грімм, школярам нагадується, що вони вже вміють порівнювати риси характерів героїв твору. У рубриці наголошується, що ознайомлення із тлумаченням поняття «антитеза» дозволить збагнути значення цього прийому для змалювання персонажів, їх протиставлення. Також запропоновано порівняти героїв казки, використовуючи антитезу, що вживається в тексті «Пані Метелиці».

У підручнику передбачено різні етапи опрацювання художнього тексту. Його сприймання й осмислення відбувається на етапі первинного прочитання, а поглиблюється в процесі аналітико-синтетичної роботи над ним. Оскільки художній текст у означеному підручнику є першоелементом у його структурі, то п'ятикласники мають можливість спершу прочитати художній твір, а потім ознайомитися з біографічними відомостями про його автора чи навчальним матеріалом про твір. Тобто передбачена така організація самостійної читацької діяльності, що дозволяє учням самостійно сформулювати первинне враження про твір, а не відтворювати знання про нього на основі інформації, представленої в підручнику. Наприклад, у процесі ознайомлення з легендою «Калина» школярам варто зосередитися на рубриці «*Поміркуй!*» і виразити своє враження щодо прочитаного та подумати над тим, чому калина стала символом краси, доброти та кохання. У процесі вивчення казки Шарля Перро «Попелюшка, або Кришталевий черевичок», учні дізнаються цікаві факти із життя і творчості її автора, про літературні казки, їх різновиди, ознаки та відмінності від народних. Здобуті знання сприятимуть поглибленню вмінь аналізу художнього твору: визначенню основної думки, характеристики персонажів, з'ясуванню характерних ознак літературної казки тощо.

Змістове наповнення рубрики *«Літературознавчий клуб»* – це необхідний мінімум навчальної інформації, поданої з урахуванням особливостей сприйняття молодшими підлітками. Так, у навчальному матеріалі про творчість Лесі Українки зосереджена увага юних читачів на дитинстві та підлітковому віці письменниці. Матеріал цієї рубрики дієво сприяє налагодженню діалогу з текстом художнього твору, його осмисленому розумінню. Наприклад, учні довідаються, що прийом чарівного сну-подорожі покладено в основу казки Лесі Українки *«Лелія»*, переконуються, як письменниці вдалося майстерно поєднати елементи фантастичних казок і реальні деталі панського та селянського побуту.

У рубриці *«Літературознавчий словничок»* презентовано літературознавчі поняття, рекомендовані в модельних навчальних програмах, і вивчення яких забезпечуватиме глибоке розуміння художнього твору. Теоретико-літературні поняття розкрито в спрощеному, доступному для п'ятикласників викладі. Їх ширше тлумачення, із конкретизацією на прикладах прочитаного художнього твору подано в рубриці *«Літературознавчий клуб»*. Наприклад, під час опрацювання навчальних тем програмового блоку *«Поетичний образ України»* для актуалізації знань учнів акцентовано на епітетах, порівняннях, метафорах, з якими вони вже ознайомлені з початкової школи. Для поглиблення знань про ці художні засоби в *«Літературознавчому словничку»* подано їх тлумачення. Зауважимо, що для учнів молодшого підліткового віку найскладнішим для розуміння є поняття метафори, тому максимально унаочнено його пояснення. Відтак п'ятикласникам запропоновано буквально уявити кожен із цих образів, що сприятиме розумінню перенесення ознаки за певною схожістю.

Ефективним засобом реалізації задекларованого в навчальних програмах мистецького контексту є дидактико-методичний потенціал рубрики *«У колі мистецтв»*. Увагу зосереджено на зіставленні художніх образів творів української та зарубіжної літератури із іншими видами мистецтва – образотворчим, музичним, театральним, архітектурою,

кіномистецтвом, анімацією тощо. Так, під час опрацювання вступної теми, присвяченої ролі книги в житті людини, розкриттю секретів вмілого читання, презентовано цікаву і доступну для п'ятикласників навчальну інформацію про сутність різних видів мистецтва. Учням запропоновано розглянути фото скульптури А. Джонсон «Дівчинка, що читає книгу», установлені в іспанському місті Севілья, та подумати, яку думку хотіла передати скульпторка своїм твором мистецтва.

Формуванню в п'ятикласників умінь дослідницької діяльності ефективно сприяють творчі завдання, читацькі проєкти для самостійного індивідуального чи групового виконання, що рекомендовані в рубриці «*Читай і досліджуй!*». Як-от, для закріплення знань про малі жанри фольклору п'ятикласникам запропоновано підготувати самостійний або груповий творчий проєкт «Фольклористичний записник», доповнивши його загадками, які вони чули від своїх рідних і близьких.

У процесі вивчення легенди про Робіна Гуда учням запропоновано таке дослідницьке завдання: « В Україні подібну до Робіна Гуда славу шляхетних розбійників мають Олекса Довбуш та Устим Кармелюк. Дізнайся про цих народних героїв, порівняй їхні вчинки із діяннями Робіна Гуда. Підготуй цікаву презентацію свого дослідження» [3, с. 194].

Для розвитку компетентного учня-мовця у підручнику передбачено рубрику «*Мовна скарбничка*», змістове наповнення та розташування якої залежить від конкретного художнього тексту. Розгляду творів, у яких є незрозумілі для п'ятикласників слова (архаїзми, історизми, діалектизми тощо), передує ця рубрика, де розтлумачено їх значення. Так, на актуалізацію знань учнів із української мови орієнтує завдання, що спонукає їх пригадати визначення прикметника, подумати про його значення в мові, а також знайти у тексті казки «Лелія» прикметники, за допомогою яких Леся Українка передає красу квітів.

Рубрика «*Підсумуй!*» містить запитання і завдання для систематизації і закріплення вивченого матеріалу. Кількість запитань і завдань є

оптимальною для підсумкового етапу вивчення навчальної теми. Фінальним у рубриці є рефлексійне завдання на самооцінку учнями своїх навчальних досягнень. Акцентується на можливості покращити власні знання, з'ясувати питання, які залишилися невирішеними тощо.

Вивчення кожного програмового художнього твору завершується рубрикою *«Читацьке дозвілля»*. Її зміст спрямовує юних читачів до перегляду мультфільмів, екранізацій літературних творів, прослуховування музики, віртуального відвідування музеїв, картинних галерей тощо. Такий вид діяльності не лише сприятиме організації дозвілля п'ятикласникам, а є одним із варіантів поглибленого розуміння художніх творів, що вивчаються текстуально. Наприклад, для узагальнення здобутих предметних знань про казку Лесі Українки *«Лелія»* запропоновано ознайомитися з картинами К. Білокур та К. Волтера, на яких зображено квіти, а також насолодитися чудовою музикою та довершеним мистецтвом класичного танцю, перейшовши за означеним покликанням для перегляду *«Вальсу квітів»* – фрагмент балету П. Чайковського *«Лускунчик»* у виконанні артистів Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка.

Вивчення кожної навчальної теми передбачає не тільки роботу з художнім чи навчальним текстом, а й з ілюстративним матеріалом. Ілюстрації чи фото репродукції картин обов'язково доповнюються запитаннями і завданнями, що спонукають учнів пояснювати, обґрунтовувати свої думки. Так, для поглибленого розуміння оповідання Е. Сетона-Томпсона *«Снап»* запропоновано такі завдання: *«Розглянь ілюстрацію Е. Сетона-Томпсона до оповідання «Снап». Порівняй її із фотографією бультер'ера, яку ти побачив/побачила під час читання твору. Зверни увагу на те, наскільки точно письменник передає зовнішність і характер цієї породи собак і в тексті оповідання, і на малюнку. Розкажи про враження, які справила на тебе картина Е. Сетона-Томпсона «Сплячий вовк» [3, с. 22 (ч. II)].*

Отже, чинне програмове та навчальне забезпечення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 5–6 класів, підготовлене в Інституті педагогіки НАПН України, переконливо засвідчує новизну, інноваційність змістового наповнення, методичну обґрунтованість структури, спрямованість на досягнення задекларованих в новому Державному стандарті базової середньої освіти очікуваних результатів навчання та відповідність завданням компетентнісної парадигми шкільної літературної освіти в реаліях НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти (2020). Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886
2. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. №5. С. 4–21. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/710778/1/>
3. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Тригуб І. А., Слижук О. А. Література (українська та зарубіжна): підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. Ч. 1.; Ч. 2. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/vibr-pdruchnikv-5-klas-2021---2022-roki/konkursniy-vdbr/1movno-lteraturna-osvtnya-galuz/5-ntegrovan-kursi/lteratura-ukraska-ta-zarubzhna-pdruchnik-ntegrovanogo-kursu-dlya-5-klasu-zzso-u-2-kh-chastinakh/lteratura-ukraska-ta-zarubzhna-pdruchnik-ntegrovanogo-kursu-dlya-5-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-u-2-kh-chastinakh-yatsenko-t-o-pakharenko-v--trigub--a-slizhuk-o-a/>
4. Яценко Т. О., Тригуб І. А. Література (інтегрований курс української і зарубіжної). 5–6 класи: модельна навчальна програма. Київ: Педагогічна думка, 2021. 62 с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/729539/>